

Senectus

KITAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Farklı Bağlamlarda Yaşlanma ve Yaşlılık Olgusu

Aging and Old Age in Various Contexts

Varışlı, B. (Ed.). (2021). Değişen toplumda yaşlanma ve yaşlılık. Nobel Akademik Yayıncılık, 266 s., ISBN: 978-625-417-042-3

Furkan Başarslan¹

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlanma Sosyolojisi, Gerontoloji, Toplumsal Değişim

Keywords: Ageing, Sociology of Ageing, Gerontology, Social Change

Yaşlanma ve yaşlılık alanında yapılan çalışmalar, demografik dönüşümün sonuçlarının daha fazla hissedilir olmasıyla beraber giderek artmakta ve yaşlılıkla ilişkili konularda yapılan yayınlar çeşitlenmektedir. Sosyal politikalar, sağlık, emeklilik, demografi, ekonomi, toplumsal ilişkiler, medya ve turizm gibi farklı alanlarda yürütülen çalışmalar yaşlılık ve yaşlanma olgusunun ilişkisel bir şekilde ele alınmasına katkı sunmaktadır. Bu bağlamda, Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Berfin Varışlı'nın editörlüğünde 2021 yılında yayımlanan "Değişen Toplumda Yaşlanma ve Yaşlılık" başlıklı eser, yaşlanma ve yaşlılık olgusunu disiplinler arası bir perspektifle farklı bağlamlar içerisinde ele alan editöryel bir çalışma olarak karşımıza çıkıyor. Kitap bölümlerinin yazar kadrosu, yaşlanma ve yaşlılık alanının sosyal boyutunu ele alan Sosyoloji, Sosyal Hizmet, Gerontoloji ve Sağlık Bakım Hizmetleri gibi farklı disiplinlerden isimleri barındırıyor.

Birinci bölümde Gökçesu Akşit, sosyal hizmet disiplininin "yaşlılık ve yaşlanma" konusuna nasıl yaklaşması gerektiğini ihtiyaçlar perspektifinden ele alıyor. İhtiyaçları tanımlarken Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine başvuran yazar, "Yaşlıların sorunlarına" sosyal hizmetlerin yaklaşımının "sorun çözme" odaklı olduğunu belirterek sosyal çalışmacıların yaşlı sorunlarına nasıl yaklaşması gerektiğine cevap aramakta. Bu

¹ **Sorumlu yazar:** Furkan Başarslan, İstanbul, Türkiye. Eposta: basarslan.furkan@gmail.com ORCID: 0000-0002-5170-8119
Atf: Başarslan, F. (2023). Farklı Bağlamlarda yaşlanma ve yaşlılık olgusu [Berfin Varışlı'nın "Değişen toplumda yaşlanma ve yaşlılık" adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 1, 125-129. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0008>

bağlamda, sosyal çalışmacılar, yaşlıların güçlendirilmesinde ve çözüm mekanizmalarının gösterilmesinde kilit rol üstlenirler. Yaşlılık olgusunun getirdiği sorunlara hem bireysel hem de toplumsal çerçevede bakmak gerektiğini vurgulayan yazar, demografik yaşlanmayı anlatmak için Warren S. Thompson ve Frank W. Notestein tarafından geliştirilen “Demografik Geçiş Teorisi”ni ve aşamalarını detaylıca aktarır. Ardından veriler ışığında Türkiye ve dünya ölçeğinde yaşlılıkla ilgili betimsel bilgilere yer verir. Bunun yanı sıra Türkiye’de yaşlıların mevcut durumuna ilişkin olarak sağlık, iş gücüne katılım, cinsiyete dayalı eşitsizlikler, ölüm oranları ve ölüm nedenleri gibi konularda çeşitli araştırmalardan betimsel istatistiklere başvurarak, yaşlılık olgusunun meydana getirdiği bireysel ve toplumsal sorunların tespitine yönelik bir soruşturma gerçekleştirir. Akşit, çalışmasının satır aralarında sosyal çalışmacıların yaşlı sorunlarıyla ilgili nasıl bir yaklaşıma sahip olmaları gerektiğini örnekler üzerinden aktarmaktadır. Bu bakımdan yaşlılık alanında çalışmalar yürüten sosyal çalışmacılara hem bireysel hem de toplumsal düzlemde bir perspektif sunmak gayesi barındırdığı ifade edilebilir.

Kitabın bir sonraki bölümünde, Gökçe Manavgat, İlker Daştan ve Asiyeh Abbasi, yaşlanmanın sağlık ekonomisine olan etkilerini harcamalar ve politikalar ekseninde değerlendiriyorlar. Nüfusun yaşlanması, sağlık harcamalarının artmasına yönelik bir etki oluştursa da aktif ve sağlıklı yaşlanma bu etkiyi azaltabilecek bir anlayış sunmaktadır. Makalenin ilerleyen kısımlarında sağlık harcamaları, sosyal güvenlik, sosyal koruma ve finansal koruma gibi konuların yaşlılıkla ilişkisi Türkiye örneğinde istatistiki veriler üzerinden inceleniyor. TÜİK Hanehalkı Bütçe Anketleri’nden hareketle hazırlanan sağlık harcaması istatistikleri, yaşlı bulunan hanelerde sağlık harcamalarının daha fazla olduğunu göstermektedir. Çalışma, artan yaşam sürelerinin gelecekte yaşlı nüfus oranında meydana getireceği artış dikkate alındığında sağlık harcamalarının sürdürülebilir bir düzeyde tutulması için aktif yaşlanmayı bir çözüm olarak sunuyor. Bununla beraber, makalede aktif yaşlanmaya yönelik olarak “çalışma hayatının desteklenmesi”, “adil, etkin finansman ve gelir transferlerinin desteklenmesi” ve “uygun maliyetli sağlık ve uzun dönem bakım hizmetlerinin desteklenmesi” gibi politika önerileri de dikkat çekiyor.

Kitabın üçüncü bölümünde “Sosyal Politika Uygulamalarında Yaşlılık” başlığıyla Zahide Yuvakgil, yaşlılara yönelik sosyal politikalara duyulan ihtiyacın demografik, ekonomik, değişen sosyal yapı, insani, siyasi ve hukuki nedenlerden kaynaklı olduğunu ifade ediyor. Makalenin devamında Yuvakgil, ülkemizdeki sosyal politika uygulamalarını sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler ana başlıkları altında özetlemektedir. Uluslararası sosyal politikalara da yer ayrılan makalede Almanya, Fransa, Danimarka, İngiltere ve Japonya’dan sosyal politika uygulamalarına yer veriliyor.

Bir sonraki bölümde Fatma Didem Yemeniciler, “yaşlılıkta eşitsizliğin” izini sürerken Türkiye’de ve dünyada yaşlı nüfusa dair verileri paylaşarak işe başlıyor.

Özellikle zorunlu tüketim maddelerine erişim ve harcamalar bakımından yaşlılar ele alınıyor. Yemenciler, yaşlı nüfusun gelir durumları ve harcamalarının yapısıyla ilgili çeşitli araştırmalara atıflar yaparak, yaşlı nüfusun tüketim ürünlerine erişimini ülkeler arası karşılaştırmalar üzerinden sunuyor. Makalede yaşlılar arasındaki eşitsizliklerin temeline dair bir soruşturma yürütülürken Fransız Sosyolog Pierre Bourdieu'nun "sermaye" yaklaşımına başvuruluyor. Nihayetinde tüketim ürünlerine erişimin farklılaşmasının temelinde yalnızca gelir düzeyinin olmadığı, yaş ayrımcılığı, kültürel sermaye ve sosyal sermayenin eşitsiz dağılımının da etkili olduğuna dikkat çekiliyor.

Kitabın beşinci bölümünde "Dünü, Bugünü ve Geleceği İle Yaş Ayrımcılığı", isimli makalesine Veli Özkurt, yaş ayrımcılığı olarak dilimize çevrilen "ageism" kavramının ortaya çıkış koşullarından bahsederek başlamaktadır. Kavramı ilk kullanan Robert N. Butler'ın araştırmaları ve bireysel tecrübesinin kavramın ortaya çıkmasına sunduğu katkıya da değiniliyor. Yaş ayrımcılığının dayanaklarının ele alındığı makale, Türkiye'de yürütülmüş olan araştırmalara atıfla diğer yaş gruplarının yaşlılık algıları üzerine somut tespitlere de yer veriyor. Gelecekte yaş ayrımcılığının toplumların en önemli sorunlarından biri olabileceğini aktaran Özkurt, yaşlılığa ve yaşlanmaya yaşam döngüsü perspektifiyle bakılmasının, ayrıştırıcı ön yargıları değiştirebileceğini ifade ediyor.

Kitabın altıncı bölümünde Berfin Varışlı, teorik bir okuma yaparak yaşlı algısı ve ölüm olgusunu bir arada ele almaya çalışıyor. Makalede yaşlılık algısının bireysel ve toplumsal olmak üzere iki zeminde ele alınması gerektiği ve toplumsal algının, öznel algının oluşmasında etkili olduğu ifade edilmektedir. Yaşlılık algısının olumsuz düşüncelerden arındırılmasında kuşaklararası etkileşime dikkat çekilmekte ve kuşakların birbirleriyle temasının yaşlılık algısını olumlu yönde değiştireceği ifade edilmektedir. Yaşlılık algısına yüklenen bazı olumsuz anlamların, kökeninde değişen ölüm algısının olduğunu belirten Varışlı, "ölüm algısı" hakkında bir soruşturmaya giriyor. Makale, tarih boyunca toplumlara ve özeld bireylere eşlik eden "ölüm" olgusunun davranışlarımıza olan etkisini anlamak üzere "Terör Yönetimi Kuramının" barındırdığı imkanlara başvuruyor. Ayrıca gün geçtikçe uzayan yaşam sürelerinin ölüm algısını dönüştürdüğü de son olarak ifade ediliyor.

Kitabın yedinci bölümünde Gültekin ve Irmak, üretkenlik kavramının yaşlılıkla ilişkisini kurmaya çalışıyorlar. Yazarlar, "Üretkenlik" kavramına yapılan tanımları ve Erikson, Kotre ve McAdams'ın üretkenlik kavramına dair geliştirdikleri üç ayrı yaklaşımı sunarak konuya giriş yapıyorlar. Çalışmanın ana konusu yaşlılık ve üretkenliğin ilişkisi ise literatürde yer alan üretken faaliyetlerin niteliği ve tanımıyla ilgili tartışmalar üzerinden aktarılıyor. Ayrıca makalenin sonuç kısmında, yaşlılık döneminde üretkenliğin sağlanabilmesi için güçlendirme odaklı yeni hizmet modellerinin sürdürülebilir bir şekilde tasarlanması gerektiği öneri olarak sunuluyor.

Sekizinci bölümde Sarper Ateşer, “Güncel Türk Sinemasında Yaşlılık: 2010 Sonrası Filmlere Sosyolojik Bir Bakış” başlıklı makalesinde, Türk sinemasında yaşlı karakterlerin nasıl temsil edildiği ve “sosyal bir inşa olarak” yaşlılığın beyaz perdeye nasıl yansdığına cevabını arıyor. Ateşer makalesinde 2010 sonrasında gösterime girmiş olan 25 filmi yaşlılık temsilleri bağlamında incelemeye tabi tutmaktadır. Filmlerdeki yaşlı temsillerinin genel yapısının tespitinin ardından karakter temsillerine de yer veren araştırma, temsilde cinsiyetler arası farklılıklara da değiniyor. Makalenin son kısmında incelemeye konu olan filmlerin yer aldığı bir filmografi de okuyucuya sunuluyor.

Bir sonraki bölümde Asiye Kemik, yaşlılık sürecinin deneyimlenişinin kadınlık ve erkeklik bağlamında nasıl farklılaştığını konu ediniyor. Biyolojik referansın yanı sıra toplumsal rollere ve görevlere de dikkat çekilen makalede yaşlanma deneyimini ele alırken cinsiyetin ne denli önemli bir değişken olduğunu literatürden getirdiği araştırma bulgularıyla destekliyor. Örneğin makalede yalnız yaşlanma deneyiminin çeşitli yansımaları aktarılırken, ekonomik bağlamda kadın yaşının dezavantajda olduğu, kendi ihtiyaçlarını tek başına giderebilmek noktasında erkek yaşının dezavantajlı konumda olduğu literatüre atıfla sunulan bulgular arasında dikkat çekiyor.

“Demanslı Yaşlı Bireylerde Günlük Yaşam Aktivitelerinin Değerlendirilmesi” isimli makalesinde Fatih Özden, yaşlı bireylerde günlük yaşam aktivitelerinin (GYA) “hassas ve geçerli olduğu ortaya konulan” bazı özel standart ölçme ve değerlendirme araçlarıyla nasıl incelenebileceğini ele alıyor. Makalede, “Amsterdam Enstrümental GYA Anketi”, “GYA Anketi”, “Bayer GYA Skalası”, “Erlangen GYA Testi”, “Bristol GYA Skalası”, “Lawton Enstrümental GYA Skalası” ve “Demans İçin Yetersizlik Değerlendirmesi” gibi çeşitli ölçme ve değerlendirme araçları tanıtılırken bu araçların hangi parametreleri ölçmek için kullanıldığı da bir tasnif içerisinde okurun dikkatine sunuluyor.

Kitabın son bölümünde ise Bengisu Belirdi Özkurt, yaşlılıkla turizm ilişkisini “Üçüncü Yaş Turizmi” çerçevesinde ele alıyor. Makale, literatürde Laslett’in yaş dönemlerini ayırdığı dördü tasnifindeki üçüncü grubu temsil eden, çalışma hayatının sorumluluklarını taşımayan ileri yaşlardaki bireylerin turizm deneyimlerini incelemekte. Üçüncü yaş kavramına yönelik yapılan tanımlara da yer veren makale, “Üçüncü Yaş Turistlerin” seyahat motivasyonlarına ve seyahat davranışlarına literatürdeki çalışmalar üzerinden cevap arıyor. Makalenin son bölümlerinde, Türkiye’de üçüncü yaş turizmine ve üçüncü yaş turizminin geleceğine dair kısa bir değerlendirmeye de yer ayrılıyor.

11 bölümden oluşan kitap, yaşlılık ve yaşlanma olgusunu farklı veçheleriyle ele almakta ve farklı pencereler açmaktadır. Çalışmanın alana önemli katkıları olmakla birlikte her eser gibi çeşitli sınırlılıklara da sahip. Bunlardan ilki olarak, kitap içerisindeki her bölümün bağımsız bir makale olarak kaleme alınması sonucunda, hemen her bölümde farklı bağlamlarda olsa da yerini bulan demografik dönüşüm ve

yaşlılıkla ilgili istatistiklerin okuyucuyu bütünü kavramak noktasında zorladığı söylemek mümkün. İkincisi, yaşlılık ve yaşlanma konusunda ampirik veriye dayanan alan araştırmaları giderek artmış olmasına rağmen kitap içerisinde ampirik çalışmalar çok fazla yer bulamamış durumda. Bununla beraber makalelerde literatür etkin bir şekilde kullanılmış ve konuya ilgi duyan araştırmacılara birincil kaynaklardan önemli aktarımlar gerçekleştirilmiş. Böylelikle, kitapta yer alan hemen her çalışma, üzerinde ampirik çalışmaların yapılabileceği bir araştırma problemi için gerekli olan literatür arka planına kaynak sağlıyor. Bu sebeple alanda çalışmalar yürüten araştırmacılara ilham olabilecek bir yapıya sahip. Bu niteliği ile öne çıkan kitapta, yaşlılıkla ilişkisi ele alınan konular birbirinden bağımsız olduğundan, her bir bölümü tek bir bütünün tamamlayıcı parçaları olarak düşünmek yerine bölümleri ayrı ayrı parçalar olarak düşünmek gerekiyor. Bu durum bazı eserlerde okurun odağını dağıtmak yönünde kendini gösterse de “Değişen Toplumda Yaşlanma ve Yaşlılık” okura, her bölümünde yeni bir başlangıç deneyimi sunuyor.

